

3. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – СПб. : Профессия, 2002. – 352 с.
4. Дараган А. П. Каталоги Центральной научной библиотеки : справочник / А. П. Дараган, М. Я. Каганова. – К. : Наук. думка, 1987. – 78 с.
5. Дубровіна Л. А. Історія Національної Бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 1998. – 337 с.
6. Зарубин Н. Н. Очерк по истории библиотечного дела в древней Руси // Сборник Российской публичной библиотеки. Т. 2, вып. 1. – Пг., 1924. – С. 190–229.
7. Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / К. Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.
8. Сташко М. В. Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів / М. В. Сташко. – 2-е вид., перероб. і доп. – Л. : БаК, 1996. – 200 с.
9. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания / сост. : З. Г. Высоцкая (отв. ред.), В. А. Врубель, А. Б. Маслов, Л. К. Розеншельд ; РАН. Б-ка по естественным наукам. – М., 1995. – 268 с.
10. Шамурин Е. И. Очерки по истории библиотечно-библиографической классификации. Т. 1. – М., 1955. – 399 с.

УДК 025.22:167.2

Тетяна Станіславівна Медвідь,

мол. наук. співроб. НБУВ

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ТЕМАТИКИ НАДХОДЖЕНЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОЦЕСУ ДИСПЕТЧЕРИЗАЦІЇ

У статті представлено аналітичний огляд тематики надходжень як одну з основних ланок процесу диспетчеризації. Проаналізовано як тематичні, так і видові характеристики документних надходжень і визначено, що значну перевагу серед видів документів мають книги, автореферати дисертацій, дисертації, а за тематикою переважає здебільшого література гуманітарного характеру (економічна, юридична, мовознавча, педагогічна тощо).

Ключові слова: аналітичний огляд, диспетчеризація, документ, тематика надходжень.

Інформація є невід’ємним складником життєдіяльності суспільства. Сучасне людство живе у час, який характеризується небувалим збільшенням інформаційних потоків. Це повною мірою відноситься до всіх сфер життєдіяльності. Саме бібліотечні фонди є основною часткою стратегічного ресурсу розвитку суспільства, що відповідають за збереження інформаційного потенціалу, який і є основою економічного, інтелектуального та духовного прогресу людства. Документні ресурси бібліотек – загальнодоступне та універсальне за змістом джерело інформації, об’єкт постійного суспільного попиту, невід’ємний складник культурного національного надбання. В умовах інформатизації та стрімкого розвитку новітніх технологій отримання, збереження, обробки і передачі інформації саме бібліотеки, досконало володіючи інструментарієм упорядкування інформаційного простору, стають базовими соціальними інститутами, найкваліфікованішими та найавторитетнішими комунікаційними посередниками між світовим документним ресурсом та користувачем [6, с. 3]. Актуальність даної публікації зумовлена тим, що аналітичний огляд тематики нових надходжень у процесі диспетчеризації є одним із перших етапів обробки інформації, який дає змогу оцінити не тільки кількісну складову документних надходжень бібліотеки, а й досить широко проаналізувати видову та тематичну характеристики. Мета

дослідження: проаналізувати обсяг та тематику нових надходжень бібліотеки імені В. І. Вернадського як частину процесу диспетчеризації, показати взаємозв'язок кількості документів гуманітарних і технічних дисциплін в залежності від різних сфер життєдіяльності, які охоплюють ці документи. Об'єктом дослідження є документні надходження, які потребують аналітико-синтетичної обробки, тобто систематизації. Предметом дослідження є аналіз тематики документів різних видів у процесі диспетчеризації.

Усі науки, які вивчають інформацію, у наш час широко застосовують поняття «документ». Серед спеціалістів, які досліджували виникнення та тлумачення терміну «документ» слід назвати Х. Арнтца, М. А. Комарова, С. Г. Кулешова, Ю. Н. Столярова, А. Сускі, Г. М. Швецову-Водку, Н. М. Кушнарєнко та ін. У сучасних довідниках зазначено, що слово «документ» походить від латинського «dokumentum», яке, в свою чергу – від дієслова «docere» – «вчити», «навчати». Саме слово «документ» походить з індоевропейської прамови і має спільний корінь зі словами «десять», «вчу», «навчаю», «вчення», «учений». Отже його початкове значення досить широке [2, с. 11].

Процес диспетчеризації розпочинається з аналітико-синтетичної обробки книг. Варто зазначити, що диспетчеризація технологічного процесу за термінологічним словником – це централізоване регулювання одного або групи бібліотечних технологічних процесів (комплектування, обробка літератури тощо) та контроль за термінами і послідовністю виконання технологічних операцій [1, с. 20]. Одним із початкових етапів процесу диспетчеризації є аналітичний огляд тематики нових надходжень, який передуює аналітико-синтетичній обробці документів, тобто їх систематизації. Зупиняючись на цьому, слід звернути увагу на те, що огляд тематики документів тісно пов'язаний з різними їх видами. Оскільки процес диспетчеризації являє собою аналіз змісту всіх видів документів, які потребують індексування, а саме книг, брошур, авторефератів дисертацій, самих дисертацій, періодичних та продовжуваних видань тощо, то доречним було б дати коротке визначення для більшості з цих документів. Так, наприклад, за визначенням Н.М. Кушнарєнко книга – це «один із найважливіших джерел інформації, канал соціальної комунікації, основний різновид документа у складі фондів бібліотек та інших документно-комунікаційних структур. Це найбільш важлива форма зберігання словесної і графічної інформації, яка призначена для багатократного

використання і передачі в просторі та часі» [4, с. 219–220]. За словами того ж автора, автореферат дисертації – це «наукове видання на правах рукопису у вигляді брошури, яке містить складений автором реферат проведеного їм дослідження, яке подається на здобуття вченого ступеня. В авторефераті викладені основні ідеї і висновки дисертації» [4, с. 330]. А ось яке визначення дає вітчизняний вчений у галузі бібліотекознавства та бібліографознавства Г. М. Швецова-Водка: дисертація – це «викладення матеріалів і результатів самостійного наукового дослідження, з метою отримання наукового ступеня» [7, с. 374]; періодичне видання – це «видання, яке виходить через визначені проміжки часу та має попередньо визначену щорічну постійну кількість і назву пронумерованих або датованих, однотипно оформлених випусків, які не повторюються за змістом» [7, с. 404]; продовжуване видання – це «видання, яке виходить через попередньо не визначені проміжки часу, по мірі накопичення матеріалу, нумерованими або датованими випусками, які не повторюються за змістом, однотипно оформлені, зі спільним заголовком» [7, с. 404].

Процес диспетчеризації розпочинається з розподілу документних надходжень на дві окремі досить великі за обсягом групи – це література гуманітарного та природничо-технічного напрямів. Такий розподіл зумовлений тим, що документи проходять обробку у відділі систематизації, де опрацювання документів забезпечують два сектори – сектор систематизації документів з гуманітарних наук та сектор систематизації документів з природничо-технічних наук.

Гуманітарні науки – група академічних дисциплін, об'єднаних прагненням до вивчення таких аспектів людського буття та якісних підходів, які взагалі не припускають єдиної парадигми, що визначає абияку наукову дисципліну. Гуманітарні науки зазвичай відрізняють від природничих і технічних наук тим, що вони включають у свою групу такі розділи знань, як мова, література, музика, філософія, виконавські види мистецтва, релігія й образотворче мистецтво [5, с. 101].

Інші суміжні дисципліни, а саме: археологія, краєзнавство, культурологія й історія – час від часу відносять до гуманітарної групи наук, хоч вони частіше розцінюються як соціальні. Варто зазначити, що у нашому випадку до гуманітарної літератури відносяться хрестоматії, нариси, нотні видання, багатомовні словники, художня, соціологічна, психологічна, політична, історична, юридична, педагогічна, а також література з релігієзнавства та військової справи.

До природничо-технічної групи входять природничі, технічні і точні науки. Природничі науки – це галузі науки, що вивчають явища навколишнього світу в живій та неживій природі. До природничих наук зараховують: астрономію – науку про Всесвіт; фізику – науку про склад і структуру матерії, а також про основні явища в неживій природі; хімію – науку про будову й перетворення речовин; біологію – науку про живу природу, науки про Землю – географію, геофізику й геологію; медицину – науку про людське тіло та його хвороби. Технічні науки – науки, що вивчають закономірності розвитку техніки і визначають способи найкращого її використання. До головних технічних наук належать: металургія, гірництво, ливарна справа, машинознавство, електротехніка, теплотехніка, радіотехніка, будівництво та ін. Точні науки – області науки, в яких вивчаються кількісно точні закономірності і використовуються строгі методи перевірки гіпотез, засновані на відтворюваних експериментах та строгих логічних міркуваннях. До точних наук прийнято відносити математику, інформатику, фізику, хімію, а також деякі розділи біології, психології та суспільствознавства. Характерною специфікою природничо-технічної літератури є те, що до неї окрім наукових видань належать також альбоми креслень, стандарти, технічні умови, інструкції з експлуатації та ремонту машин і механізмів, використання та дослідження хімічних речовин, та застосування комп'ютерних програм, технічні довідники та енциклопедії тощо. Саме цим такі документи значно відрізняється від гуманітарного напрямку.

Дослідження проводилося з квітня по вересень 2012 року. Протягом досліджуваного періоду було виявлено нерівномірність розвитку документного потоку за тематикою надходжень. Розподіл документів за тематикою надходжень показано в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл документів за тематикою надходжень

Тематичні напрями	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Всього
Гуманітарний напрям	2219	2335	2489	2343	1490	2002	12878
Природничо-технічний напрям	956	1461	1168	1453	530	763	6331

Як бачимо з таблиці, кількість документів гуманітарного характеру значно перевищує технічний. Як це виглядає у процентному співвідношенні можна побачити у табл. 2.

Таблиця 2

Відсоткове співвідношення документів за тематикою надходження

Тематичні напрями	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Всього
Гуманітарний напрям	11	12	13	12	8	10	66
Природничо-технічний напрям	5	8	6	8	3	4	34

Як показують результати дослідження, література гуманітарного профілю, яка надходить до фондів НБУВ, своєю кількістю домінує над природничо-технічною майже вдвічі.

Це пов'язано з тим, що гуманітарні науки вивчають духовну, інтелектуальну, морально-етичну, соціокультурну діяльність людини. За об'єктами, предметами та методологіями вивчення ці науки часто перетинаються (а то й об'єднуються) із суспільними науками й разом «протистоять» природничим і точним наукам насамперед на основі принципової відмінності їхніх предметів і методів дослідження. До гуманітарних наук традиційно зараховують філософію, психологію, логіку, історію, мовознавство, літературознавство, мистецтвознавство, релігієзнавство, культурологію та ін. Дискусії точаться навколо питання чи зараховувати богослов'я до гуманітарних наук. У відділі систематизації НБУВ інформаційні джерела з розділу знань богослов'я входять у структуру гуманітарних наук, а відповідно до цього їх систематизація здійснюється в секторі систематизації документів з гуманітарних наук.

Водночас варто зазначити, що, незважаючи на різницю в невеликий відсоток у співвідношенні до інших розділів, технічну літературу можна охарактеризувати як стабільно зростаючу.

Загальна картина кількісного розподілу документів за тематикою надходжень до розділів знань наведена у табл. 3.

Таблиця 3

Кількісний розподіл документів за тематикою надходжень

Розділ знань	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень
<i>Гуманітарні науки</i>						
А Загальнонаукове та міждисциплінарне знання	3	7	2	2	7	8
С Соціологія. Демографія	37	26	36	46	27	27
Т Історія. Історичні науки	196	245	200	211	139	193
У Економіка. Економічні науки	430	480	454	443	248	292
Ф Політика. Політичні наук	81	85	88	55	40	84
Х Держава і право	328	359	382	325	177	201
Ц Воєнна наука. Військова справа	11	12	12	18	10	11
Ч Освіта. Наука. Культура	234	283	314	283	152	220
Ш Філологічні науки. Художня література	529	516	649	684	500	659
Щ Мистецтво. Мистецтвознавство	147	112	143	127	63	107
Э Релігія	103	82	67	64	40	86
Ю Філософські науки. Психологія	118	128	129	119	68	99
Я Література універсального змісту	20	9	8	39	20	21
<i>Природничо-технічні науки</i>						
Б Природничі науки в цілому. Екологія	14	61	18	21	6	23
В Фізико-математичні науки. Астрономія	105	231	184	160	76	112
Д Науки про Землю	44	57	51	43	22	37
Е Біологічні науки	44	93	65	56	23	39
Ж Техніка. Технічні науки	49	39	21	27	6	14

Продовження табл. 3

Розділ знань	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень
З Енергетика. Радіоелектроніка. Комп'ютерна техніка	141	215	163	212	73	105
И Гірничі справа	9	30	35	33	13	10
К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування	41	74	53	90	29	39
Л Хімічна технологія. Хімічні та харчові виробництва	65	74	108	111	49	61
М Технологія деревини, легка промисловість, поліграфія, фотокінотехніка	19	37	30	43	14	17
Н Будівництво	21	75	52	65	23	29
О Транспорт	63	61	67	72	41	42
П Сільське та лісове господарство	76	106	86	106	36	51
Р Медицина. Медичні науки	222	287	189	272	113	157

Отже, аналізуючи кількісний розподіл документів за тематикою надходжень, можна стверджувати, що серед гуманітарних документів істотно переважають надходження літератури історичного, юридичного, економічного, педагогічного, філологічного напрямів, а лише потім – соціологічного, політичного, релігійного, філософського та літератури універсального змісту. Серед перерахованих вище найбільш домінуючими є надходження економічної та юридичної тематики. Як видно з таблиці, за своєю кількістю значно переважає література економічного характеру. На нашу думку, це пов'язано з тим, що неабиякий вплив на кількість такої літератури мають наукові розробки та дослідження з питань економічних реформ, регіональної економіки не тільки нашої держави, а й у світі взагалі, які є досить актуальними сьогодні. В основному літературу економічної тематики складає наукова література: автореферати дисертацій становлять 35%, дисертації – 24%, монографії – 13% і лише 28% складає довідкова, рекомендаційна та навчальна література.

Документні надходження юридичного напрямку своєю чергою висвітлюють характер державної влади, правову основу суспільства, систему юридичних установ. У першу чергу це пов'язано зі створенням наукового підґрунтя правової системи держави та відповідної законодавчої, нормативно-правової та інформаційної бази, включаючи її ефективне функціонування у всіх напрямках та складниках. А відтак це – яскраве свідчення того, що юридична наука – це динамічна «жива» система, яка вимагає від її творців світової юридичної культури та сучасного практичного досвіду, пошуку все нових і нових ідей [3]. Галузь правознавства більше за інші суспільні науки пов'язана з усіма сферами життя. Усе це призводить до стрімкого її розвитку, що, своєю чергою, відображається на тематиці та кількості друкованої продукції, яка надходить до фондів НБУВ.

Також у таблиці в складі гуманітарного напрямку варто звернути увагу і на наявність документів міждисциплінарного характеру (А Загальнонаукове та міждисциплінарне знання), у яких відображається проблематика різних наукових дисциплін, але таких документів порівняно з іншими досить незначна кількість. Це можна пояснити тим, що у порівнянні з такими науками як право, економіка тощо, ця наука набагато молодша і скоріше за все неповністю розкрита, але незважаючи на це, література такої тематики є стабільно зростаючою.

З Таблиці 3 видно, що до природничо-технічного напрямку входить більше розділів знань, ніж до гуманітарного. Проте інформаційних джерел надходить менше. Серед різних видань, які надходять на опрацювання, першу позицію займають специфікації, стандарти, технічні паспорти, інструкції з експлуатації машин і механізмів, хімічних речовин, комп'ютерних програм. Наукові видання займають другу сходинку. Це скоріше за все пов'язано із гальмівним розвитком природничої та технічної науки. Але у цьому напрямі хотілося б звернути увагу на літературу медичного характеру (Р), сільського господарства (П) та енергетики, радіоелектроніки і комп'ютерної техніки (З), кількість яких значно перевищує інші цього ж напрямку. Це пов'язано з розвитком науково-технічного прогресу в суспільстві, що, в свою чергу, вплинуло на розвиток даних галузей.

Таким чином, можна сказати, що аналітичний огляд тематики надходжень дає змогу проаналізувати не тільки тематичні характеристики документів, а й видіві. Цей огляд є первинним етапом підготовки

документа до аналітико-синтетичної обробки, тобто систематизації, а саме це і вказує на його безперечну першість у процесі диспетчеризації.

Аналіз результатів моніторингового дослідження дозволяє стверджувати, що найзагальнішою закономірністю документних надходжень різної тематики в НБУВ є постійне збільшення їх обсягів. Безперечно, кількість літератури гуманітарного напрямку значно перевищує природничо-технічну. Але оскільки сьогодні бібліотеки відіграють роль сучасних інформаційних центрів, то такий розподіл тематики надходжень не є дивним. Адже, динамічні процеси, які пов'язані з реформуванням політичної, економічної, правової систем у нашій державі, досить активно впливають на бібліотеки, докорінно змінюючи розуміння їхньої ролі в цих перетвореннях.

Список використаних джерел

1. Библиотечное дело. Терминологический словарь / сост. Бахурин и др.; ред. Б. Н. Бачалдин и др.; Российская государственная библиотека. 3-е значит. перераб. и доп. изд. – М., 1997. – 168 с.
2. Васюк О. В. Інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів: Монографія. – К.: НАУ, 2004. – 159 с.
3. Гошовський В. Юридична освіта як основа правової системи України. / В. Гошовський // газета «Правовий тиждень». – №29(102). – 15 липня 2008 року.
4. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: Учебник – 8-е изд., стер. – К.: Знання, 2008. – 459 с. – (Высшее образование XXI века).
5. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: Академія, 2007. – 752 с.
6. Соляник А. А. Система документопостачання фондів бібліотек України: теоретико-методологічний аспект: автореф. дисю. ... д-ра. пед. наук: 07.00.08 / Харківська держ. академія культури. – Х., 2006. – 45 с.
7. Швецова-Водка Г. Н. Общая теория документа и книги: учеб. пособие / Г. Н. Швецова-Водка. – М.: Рыбари; К.: Знання, 2009. – 487 с.